

mnogo zanimljivih informacija, podataka i ideja. Može se koristiti kao opširan vodič za razumijevanje klimatske problematike, njezinih korijena, ljudske aktivnosti i poteškoća koje će uslijediti ako naše aktivnosti ne budu ugljično neutraln(ij)e.

Albin Matoshi

DOI 10.17234/SocEkol.32.3.7

Daniela Angelina Jelinčić, Dragana Glivetić i Sanja Tišma

**PRIRUČNIK ZA ODRŽIVOST
KULTURNE BAŠTINE**

**Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2022.,
130 str.**

U okviru SWOT analize provedene za potrebe kreiranja *Strategije održivog turizma do 2030. godine* „bogata kulturna baština“ navodi se kao snaga, odnosno resurs, s kojim Republika Hrvatska raspolaže dok se „nedostatak svijesti o potrebi razvoja održivog turizma, zaštite prirodne i kulturne baštine“ navodi kao jedna od slabosti. Kako bi se to bogatstvo adekvatno iskoristilo i pritom zaštitilo i očuvalo, potrebno je usmjeriti pažnju na osiguravanje njegove održivosti. *Priručnik za održivost kulturne baštine* upravo adresira niz izazova koji stoje na putu postizanja održivosti kulturne baštine te na temelju niza studija slučaja nudi konkretne smjernice i odgovore koji mogu biti od koristi za sve aktere iz kulturnog odnosno baštinskog sektora. Priručnik su napisale Daniela Angelina Jelinčić, znanstvena savjetnica u Institutu za razvoj i međunarodne odnose (IRMO-u), čiji se istraživački interesu kreću u područjima kulturnog turizma, uprav-

ljanja kulturnom baštinom, kulturnih industrija, kulturnih politika i ekonomije doživljaja, Dragana Glivetić, savjetnica za projekte iz područja kulture i kulturne baštine, i Sanja Tišma, znanstvena savjetnica i ravnateljica IRMO-a, čiji istraživački interesi uključuju korištenje ekonomskih analitičkih metoda u vrednovanju prirodne i kulturne baštine, održivi razvoj te dobro upravljanje i strateško planiranje. Priručnik se sastoji od dva poglavlja te se kao njegov cilj navodi „pružanje dubljeg razumijevanja teme održivosti i podizanje svijesti o potrebi osiguravanja održivosti kulturne baštine kako bi, između ostalog, baština bila shvaćena kao značajan razvojni resurs“ (str. 8).

Prvo poglavlje (str. 9-26) bavi se definiranjem pojma baštine, povezanosti kulturne baštine i održivog razvoja te se preko konkretnih primjera čitatelja upoznae s nekima od izazova i prijetnji održivosti baštine, kao što su: neadekvatno održavanje (baštine), prekomjerni razvoj turizma, upotreba netočnih podataka, inscenacija baštine, lažna autentičnost, osporavanje jedinstvenosti, gubljenje svijesti o važnosti baštine, neadekvatno upravljanje. Autorice zagovaraju holistički, odnosno integrirani, pristup osiguravanju održivosti baštine koji podrazumijeva uzimanje u obzir svih relevantnih aspekata (društvenih, gospodarskih, okolišnih), jer održivost u jednom aspektu ne znači održivost i u drugima. Takav pristup osiguravanju održivosti zahtijeva znanja iz različitih područja i ono što povećava praktični potencijal i vrijednost ovog priručnika jest to što pruža znanja koja nisu usko vezana uz baštinu *per se*, već nudi smjernice kako premostiti izazove koji se, između ostalog, odnose na planiranje i upravljanje kulturnim dobri-

ma te financijski aspekt održivosti kulturne baštine. Dakle, priručnik može biti izrazito koristan za različite aktere čija je djelatnost vezana uz kulturnu baštinu. Na primjer, stručnjaci za baštinu mogu svoje znanje proširiti po pitanju financijskog aspekta održivosti, dok turistički djelatnici, koji izvorno nisu stručnjaci za baštinu, mogu saznati o opasnosti koju nosi puka inscenacija baština, koja podrazumijeva izvođenje baštine u potpunosti izvan vremenskog i lokalnog konteksta.

Intencija je drugog poglavlja (str. 27-116) ponuditi konkretne smjernice i rješenja za navedene izazove. Drugo poglavlje uvelike čine razne studije slučaja koje svjedoče o tome kako su određene kulturne ustanove, gradovi i ostali akteri vezani uz kulturnu baštinu uspješno odgovorili na jedan ili više izazova. Iza svake studije slučaja slijedi nekoliko savjeta, odnosno smjernica, koje su autorice apstrahirale i koje bi razni akteri iz baštinskog sektora mogli primijeniti u okviru svoje djelatnosti. No, „budući da baština nije statičan koncept“, kao što autorice tvrde (str. 117), dane savjete i smjernice ne treba shvatiti kao fiksne recepte koje treba na isti način primjenjivati u svakom kontekstu, već je potrebno da baštinski akteri prvo pomno analiziraju okruženje u kojem djeluju i u kojem se baština, kojom upravljaju ili kojom se koriste, nalazi, kako bi naposljetku dane smjernice mogli prilagoditi vlastitim prilikama, što naposljetku povećava njihovu efektivnost. Svakako, zasićenost konkretnim primjerima dobre prakse znatno podiže praktični potencijal i vrijednost ovog priručnika.

Kako odgovoriti na izazove financiranja? naslov je potpoglavlja, a ujedno i prvo pitanje s kojim se drugo poglavlje hvata u

koštac. Budući da kulturne ustanove uvelike ovise o državnim, regionalnim i lokalnim proračunima, ovaj dio priručnika može biti od velike koristi za sve voditelje kulturnih ustanova i upravitelje kulturnim dobrima, jer ih može upoznati s novim načinima postizanja financijske održivosti. Osim uobičajenih načina financiranja, kao što su korisničke naknade i proračunsko financiranje, priručnik predstavlja i inovativne metode financiranja, kao što su različite vrste sponzorstva i donacija: *crowdfunding*, članstvo u inicijativama ustanova kulturne baštine, zajedničko brendiranje te suradnja s privatnim poduzećima. Predstavljani primjeri dobre prakse koji uključuju druge kulturne ustanove, kao što su Galerija *Tate Modern* i *British Museum*, mogu inspirirati voditelje hrvatskih kulturnih ustanova u pronalasku novih izvora i načina financiranja njihovih ustanova, što naposljetku ima pozitivan utjecaj i na kulturnu baštinu koja je ključni dio njihove djelatnosti.

Sociokulturni izazovi jesu druga vrsta izazova s kojom se priručnik suočava. Autorice na primjeru grada Vilnusa prikazuju kako je taj grad, u partnerstvu s privatnim investitorima, u tehnološki park prenamijenio kompleks koji je izvorno bio lokacija palače obitelji Sapieha, a koja je zatim u 19. stoljeću prenamijenjena u vojnu bolnicu. Tehnološki park smješten je u obnovljenim zgradama iz 19. stoljeća koje su zadržale najvažnije karakteristike starih građevina. Navedeni slučaj predstavlja primjer kvalitetnog odgovora na izazove modernizacije u području konzervacije baštine zato što su gradske vlasti uspješno prenamijenile kulturno dobro u skladu s potrebama lokalne zajednice, a da pritom nisu ugrozili njegovu egzistenciju, kultur-

no-povijesnu vrijednost koju nosi i estetiku koja ga karakterizira.

Nadalje, potencijalno najveći sociokulturni izazov jest podizanje svijesti o vrijednosti baštine kod njenih vlasnika i / ili upravitelja. Budućnost određene kulturne baštine često ovisi o uspješnom prevladavanju navedenog izazova, jer, kao što autorice tvrde, vrijednosti koje baština posjeduje „malo vrijede ako ih njihovi vlasnici i / ili upravitelji, pa samim time ni građani, nisu svjesni“ (str. 60). Autorice na primjeru grčkog grada Paggajja i konferencije o lokalnoj povijesti, koju grad organizira, prikazuju kako se kod lokalne zajednice može potaknuti podizanje svijesti o vrijednosti vlastite baštine, što naposljetku ima pozitivan utjecaj kako se ta baština koristi za turistički i gospodarski razvoj. Autorice izvrsno adresiraju ovu bitnu komponentu održivosti, posebno danas kada baštini prijete da se promatra isključivo kao ekonomski resurs, a da se pritom ne uzme u obzir zajednica i vrijednost baštine za zajednicu.

Zatim se autorice kratko osvrću na političke pritiske koji mogu utjecati na to kako se određena baština reprezentira, koja je baština uopće prošla selekcijski postupak, a koja se etiketirala kao nepoželjna. Ističe se važnost očuvanja prijeporne baštine te nužnost angažiranja nepristranih stručnjaka za interpretaciju takve baštine.

Nadalje, slijedi dio *Kako odgovoriti na pritiske vezane za vrijednosti baštine?* u kojem se autorice pobliže bave s već predstavljanim izazovima (inscenacija baštine i lažna autentičnost, sporovi o jedinstvenosti). Na primjeru Ekomuzeja „Batana“ iz Rovinja autorice prikazuju kako predstavljanje autohtone baštine i uključivanje lokalne zajednice i lokalnih vlasti u obnovu kul-

turne baštine može rezultirati kvalitetnim i održivim kulturnim proizvodom koji, uz to što generira turističku i gospodarsku aktivnost, adekvatno predstavlja samu zajednicu te osnažuje njezin identitet.

Jedno od posljednjih pitanja na koje priručnik pruža odgovore i smjernice jest *Kako odgovoriti na izazove upravljanja kulturnim dobrom?* Adekvatno upravljanje osigurava održivost baštine, a ono se bazira na ravnoteži između ekonomskih i humanističkih vrijednosti. Autorice su navele nekoliko važnih elemenata na koje je potrebno obratiti pozornost pri izradi plana upravljanja kulturnim dobrom: održivi razvoj, integrirani i holistički pristup, standardizacija i participativnost.

Autorice priručnik završavaju s 10 najvažnijih savjeta za osiguravanje održivosti kulturne baštine i s tri tablice koje sadrže predloženi skup mjera i pokazatelja održivosti baštine. Tablice, kao praktični sažeti oblik predloženih mjera i pokazatelja pomoću kojih se može pratiti njihova provedba, mogu olakšati proces osiguravanja održivosti i trajnosti baštine, posebno donositeljima odluka i javnih politika.

Zaključno, *Priručnik za održivost kulturne baštine* predstavlja veliki doprinos području posvećenom osiguravanju održivosti kulturne baštine. Priručnik uspješno podiže svijest o važnosti i potrebi zaštite kulturne baštine i osiguravanju njene održivosti, educira po pitanju glavnih prepreka koje stoje na putu osiguravanja održivosti, produbljuje razumijevanje o održivom razvoju i povezanosti kulturne baštine s održivim razvojem, pruža praktične smjernice koje akteri iz baštinskog sektora mogu prilagoditi i primijeniti u vlastitoj djelatnosti te promiče kulturnu baštinu kao značajan razvojni resurs. Shvaćanje baštine kao ra-

zvojnog resursa, a ne samo kao objekta i / ili prakse koju je potrebno zaštititi, znači širenje potencijala baštine. Baština u trenutnoj društvenoj konstelaciji ne mora samo igrati ulogu legitimatora ekskluzivnih kolektivnih identiteta, već ona može biti resurs koji se može iskoristiti za suočavanje sa suvremenim društvenim izazovima, kao što su: nedostatak socijalne kohezije i slabljenje lokalnih zajednica, nedostatak svijesti o klimatskim promjenama i utjecaju ljudskog djelovanja na okoliš te nedostatak održive gospodarske aktivnosti i nezaposlenost. Dakle, tretiranjem kulturne baštine kao razvojnog resursa, priručnik stvara podlogu za ostvarivanje njenih širih društvenih i kulturnih potencijala. No, takva promjena paradigme sa sobom nosi i izazove, zato što se baština zbog svoje fragilnosti, osjetljivosti i važnosti ne smije tretirati kao tek obični resurs ili čisto ekonomski resurs, odnosno trendovski kulturni proizvod, kojeg će se neplanski i bezobzirno eksploatirati. Integrirani, odnosno holistički, pristup održivosti, koji autorice zastupaju, predstavlja put kako premostiti izazove prezentirane u ovom priručniku i kako u potpunosti iskoristiti potencijal kulturne baštine. Navedeni pristup omogućuje dinamičnije i fleksibilnije korištenje baštine, a da se pritom ne dovedu u pitanje njezina egzistencija i očuvanje njezine jezgre. Konačno, budući da se danas velikom brzinom širi popis aktera čija je djelatnost na neki način povezana s kulturnom baštinom, ovaj priručnik može mnogima poslužiti kao početna točka i / ili kao putokaz kako adekvatno upravljati i služiti se kulturnom baštinom.

Dino Čović

DOI 10.17234/SocEkol.32.3.8

Igor Eterović
FILOZOFIJA I BIOETIKA
PLANINARENJA

Hrvatsko filozofsko društvo i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2023., 354 str.

Riječima autora, postojeća je rasprava o filozofiji planinarenja nedostatna i stoga ova knjiga doprinosi popunjavanju te praznine. Kroz predgovor, uvod i šest poglavlja autor, kao znanstvenik, planinar i edukator, iscrpno i postupno raspravlja o određenju planinara, planinarenja i planinarstva, a paralelno ili neraskidivo od toga i o planinarskom etosu, pristupajući im iz različitih kutova gledišta. Koristi bogat opus od oko 250 izvora, redom znanstvenih i stručnih članaka, knjiga, kodeksa u planinarstvu, programa školovanja i ostalih vrsta izvora, a pretraživanje informacija olakšano je sažetkom na engleskom jeziku i kazalom imena. Neki su od korištenih izvora i autorovi raniji radovi o temi što dodatno progovara o snazi njegove posvećenosti bavljenju temom i planinarenjem, a kojom potiče interes za njih i kod čitatelja. Knjiga će biti korisna i interesantna znanstvenicima, planinarima i zajednici sportaša u najširem smislu te zaljubljenicima u prirodu i njezino očuvanje. Ako bi se sadržaj knjige usporedio s obilaskom planinarske staze, ta bi staza mogla biti kružnoga tipa. Čitatelj bi tako krenuo od upoznavanja temeljnih pojmova prema kompleksnijim konceptima i razumijevanju njihovih međuodnosa, slično planinarskom usponu prema planinarskom cilju. Putovanje bi završio refleksijom o njima, slično povratku od planinarskog